

Pakko lukea

1.8.2010 muuttui Suomessa kudoslaki (laki 101/2001). Mitä kudoslaki pitää nyt sitten siällään ja mikä siinä oikein muuttui? Miten lakimuutos vaikuttaa anestesioilogien työhön?

Suomalainen lainsäädäntö raamittaa koko elinsiirtotoiminnan selkeästi. Olimme edelläkävijöitä aivokuoleman juridisessa hyväksymisessä. Lääkintöhallitus antoi tästä yleiskirjeen vuonna 1971 ja olimme ensimmäinen maa maailmassa, jossa aivokuolema hyväksyttiin virallisesti. Edelleenkin kaikki monielinluovuttajat Suomessa ovat aivokuolleita, eikä meillä ole monielinluovuttajina ns. non-heart-beating donoreita, kuten esimerkiksi useissa Euroopan maissa.

Nykyinen laki ihmisen elimien ja kudoksien lääketieteellisestä käytöstä saatiin vuonna 2001. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö on antanut asetuksen kuoleman toteamisesta 27/2004. Tähän liittyen on julkaistu sosiaali- ja terveysministeriön opas 2004:5, Kuoleman toteaminen, Opas terveydenhuollon henkilöstölle. Laki 101/2001 muun muassa määrittelee sen, että meillä on yleensäkin lain mukaan oikeus käyttää kuolleen ihmisen kudoksia tai elimiä toisen ihmisen vamman tai sairauden hoitoon. Lisäksi laki määrittelee sen, että elinsiirtotoiminnasta tulee ylläpitää dokumentointia turvallisuuden ja jäljitettävyyden vuoksi. Myös taloudellisen hyödyn tavoittelu elinsiirtotoiminnassa on Suomen laissa selkeästi kielletty. Kaikki edellämainitut seikat tuntuvat pohjoismaalaisen terveydenhuollon näkökulmasta itsestäänselvyyksiltä, mutta kun tarkastellaan elinsiirtotoimintaa globaalisti, on tärkeää että nämä asiat ovat määriteltä laissa. Ihmisoikeusrikkomukset ja elinsiirto-kauppa ovat arkipäivää osassa maapalloa.

Mikä laissa sitten muuttui? Laissa muuttui 9 §, joka määrittää vainajan suostumuksen. Aiemmin lakitekstissä todettiin, että kuolleen ihmisen eli-

miä, kudoksia ja soluja voidaan irrottaa, jollei ole syytä olettaa, että vainaja eläessään olisi vastustanut sitä taikka hänen lähiomaisensa tai muu läheisensä vastustaisi sitä. Käytännössä siis elinluovutusprosessissa kysyttiin aina omaisten lupa elinluovutukseen. Nyt lakimuutoksen myötä on siirrytty ns. oletetun suostumuksen käytäntöön eli 9 § muuttui ja siihen saatiin alakohta 9 a§, joka on omaisten informointivelvoite. Nykyisellään lakiteksti menee seuraavasti:

Laki ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä 101/2001

9 § Suostumus

Kuolleen ihmisen elimiä, kudoksia ja soluja saadaan irrottaa, jos ei ole tiedossa tai jos ei ole syytä olettaa, että vainaja eläessään olisi vastustanut toimenpidettä. Jos vainaja on eläessään kieltänyt elimiensä, kudoksiensa tai solujensa irrottamisen, toimenpidettä ei saa tehdä. Ennen kuolleen ihmisen elimien, kudoksien tai solujen irrottamista on mahdollisuuksien mukaan selvitettävä vainajan oma elinikäinen käsitys elimiensä, kudoksiensa tai solujensa irrottamisesta 8 §:n 1 momentissa säädettyyn tarkoitukseen.

Jos vainaja on alaikäinen, eikä hän ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi eläessään ole kyennyt muodostamaan käsitystä elimiensä, kudoksiensa tai solujensa irrottamisesta, saa elimiä, kudoksia ja soluja irrottaa, jollei hänen huoltajansa vastusta toimenpidettä.

Jos täysi-ikäinen vainaja ei sairauden, mielenterveyden häiriön tai muun syyn vuoksi ole eläessään voinut muodostaa käsitystä elinten, kudoksien tai solujen irrottamisesta, saa toimenpiteen tehdä, jollei hänen lähiomaisensa tai muu läheisensä vastusta sitä.

9 a § Selvitys vainajan läheiselle

Vainajan lähiomaiselle tai muulle läheiselle on annettava selvitys elimien, kudoksien ja solujen irrottamisesta ja irrottamisen merkityksestä.

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietinnössä SVM 13/2010 vp HE 276/2009 vp todetaan, että ennen elinten ja kudoksien irrottamista on mahdollisuuksien mukaan selvittävä nimenomaan vainajan oma elinaikanaan ilmaisema tai oletettu mielipide eikä omaisten tai läheisten henkilökohtaista näkemystä asiasta. Valiokunnan mukaan luotettava selvitys voidaan yksittäistapauksissa saada myös muulta henkilöltä kuin vainajan lähiomaiselta tai muulta läheiseltä. Valiokunta korostaa mietinnössään, että luovutus voidaan toteuttaa, jos vainajan elinaikaista mielipidettä ei luovutuksen toteuttamiseen käytettävissä olevan ajan kuluessa pystytä selvittämään. Sosiaali- ja terveysministeriö korosti 1.7.2010 sairaanhoitopiireille osoittamassaan kirjeessä, että vainajan elinaikaisen mielipiteen selvittäminen tulee dokumentoida asianmukaisesti.

Sinänsä uusi lakimuutos tuskin tulee merkittävästi muuttamaan itse elinluovutusprosessia elinluovutussairaaloissa. Siirtyminen oletetun suostu-

muksen käytäntöön muuttaa todennäköisesti eniten asenteita ja lähestymistapaa. Oletetun suostumuksen käytäntö helpottaa myös teholääkärin asennoitumista: voidaan olettaa että edetään elinluovutukseen, jos ei saada selville vainajan kielteistä kantaa. Toki tulee muistaa että vaikka lakimuutoksen tarkoituksena on ollut lisätä elinluovutuksen määrää, laki ei velvoita elinluovutukseen, ainostaan oikeuttaa siihen. Hyvin tarkkaa harkintaa tulee noudattaa, mikäli omaiset ilmaisevat kielteisen kannan elinluovutukseen.

Miten sitten selvittää vainajan tahtoa tai miten antaa informaatiota omaisille? Tätä ei lakiteksti määrittele, mutta on selvää, että omaisia tulee kohdella rauhallisesti, ystävällisesti ja kunnioittaen sekä informoida tosiasioista selkeästi ilman ammatitilangia. On tärkeää, että joutuessaan tähän tehtävään päivystävä anestesiologi tuntee lakitekstin hyvin. □

Anna-Majja Antman

kliininen opettaja, TaY

anestesiologian ja tehohoidon erikoislääkäri

TAYS, teho-osasto

anna-majja.antman[a]pshp.fi